

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

У статті здійснено спробу розробки теоретичних аспектів формування у молоді естетичного світогляду в умовах сучасного стану українського суспільства.

In the article attempt of development of theoretical aspects of formation at youth of aesthetic outlook in modern conditions of Ukrainian people is accomplished.

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується тим, що на порядок денний поставлено ряд важливих питань, які вимагають свого теоретичного осмислення та практичного вирішення. До таких питань слід віднести ті, що пов'язані з формуванням у молодого покоління світогляду, тобто системи знань, понять та уявлень про навколишню дійсність, суспільство, людину. Від світогляду молоді залежить не лише усвідомлення минулого, оцінка сьогодення, але й визначення перспективних кроків, пов'язаних з майбутнім. Отже, виникає потреба не лише акцентувати увагу на ці питання, але й привносити у процес їх осмислення та практичного вирішення відповідні дії інтелектуального, організаційного та ін. змісту.

Безперечно, прагнення людини адекватно оцінити все те, що відбувається навколо неї не можна реалізувати на основі лише світоглядної визначеності. У цьому процесі достатньо вагомим можуть бути прояви, що пов'язані з окремими формами набутого досвіду, наявністю розвинених сил і можливостей щодо сприймання, відчуття, осмислення, передбачення тощо. Водночас, світогляд людини відрізняється від інших можливостей людини в осмисленні та оцінці навколишнього середовища тим, що дозволяє на системному рівні вирішувати ці питання. Саме тому в житті людини світогляд завжди займав відчутне місце і дозволяв встановлювати конкретний зв'язок з тими явищами і процесами, які мали місце в суспільному, економічному, культурному розвитку.

Визначаючи роль і можливості світогляду в житті людини, слід зауважити, що його вплив визначається, передусім, тією ідеєю, яка виступає інтегруючою основою світоглядних операцій, роздумів, оцінних суджень, висловлень тощо. При цьому важливо зазначити, що об'єднуючим началом в структурі світогляду може виступати конкретне знання, емоційно-чуттєве враження, уява, творча активність особистості. Взавши на себе роль активного чинника успішного відношення, вони здатні акумулювати певний досвід емоційного, інтелектуального креативного змісту і тим самим утворювати особливу систему поясненням, оцінки того, що сприймається у навколишньому середовищі.

Зауважимо, що існування в структурі особистості широкого спектру можливостей для прийняття системних рішень, оцінок тощо було використано в історії суспільного розвитку для того, щоб забезпечити масовий характер становлення того типу світоглядних відносин, який вважався необхідним з погляду домінуючих на той час політичних, моральних, релігійних чи інших поглядів та орієнтацій. У зв'язку з цим в історії розвитку суспільної практики можна виділити різні типи світогляду: прагматичний, міфічний, релігійний, політичний, економічний, науковий, філософський, побутовий, художній та ін. Усі ці типи світогляду засвідчують про те, що суспільна практика виявляє зацікавленість тому, щоб людина оцінювала явища і процеси навколишнього середовища, виходячи з певної ідеї, яка виступає домінуючою у сприйнятті та поясненні процесів, явищ, предметів тощо.

Світогляд людини є відображенням не лише її потенційних можливостей щодо системного освоєння навколишньої дійсності, але й ставлення суспільно-історичної практики до вирішення цього питання. Звідси виникає залежність становлення світогляду окремої людини як від існуючого досвіду пізнання, освоєння дійсності, так і тих ціннісних

установок, переваг, орієнтацій, з якими виходить на вирішення цього питання суспільна практика, система освіти, виховання.

Аналіз історичного минулого дає підстави для висновку про те, що серед ідей, які покликані були виступати інтеграційною основою світоглядного становища людини до дійсності, певне місце займала ідея краси, прекрасного, досконалого, гармонійного тощо. Її суть полягала в тому, що ніщо в природі, суспільному житті, розвитку людини не можна розглядати як самоціль, як щось унікальне і самодостатнє. Динаміка процесів, які мають місце в розвитку природи, суспільства, людини переконливо засвідчують, що в навколишній дійсності усе знаходиться в тісному зв'язку, залежності, доповненні одне одного, забезпеченні одних процесів іншими. Саме тому ідея, сповнена естетичного змісту, покликана допомогти людині сприймати дійсність, явища природи, художньої культури та ін. з урахуванням їх цілісності, гармонійності, виразності, співвіднесеності зовнішнього і внутрішнього, змісту і форми, реального та ідеального.

На прикладі окремих зразків духовної і матеріальної культури суспільства можна бачити, що суспільна практика в минулі періоди виявляла у певній мірі спроби естетично освоювати навколишню дійсність, спираючись при цьому на естетичний світогляд діячів культури, мистецтва, науки, освіти. Естетичний світогляд дозволяв отримувати яскраві зразки того, як людина може освоювати дійсність за законами краси, якими є ті потенційні можливості, якщо в основі її креативних дій та рішень знаходяться почуття, думки, погляди, сповнені естетичного змісту.

Сьогодні суспільна практика прагне визначити моделі світоглядного ставлення людини до навколишньої дійсності. Ведуться активні обговорення проблеми, розгортаються наукові, філософські дискусії з цього питання. У зв'язку з цим посилюється бажання вчити митців, діячів культури, освіти, отримати відповідь на питання щодо формування світогляду молоді, яка навчається в середній та вищій школі, здобуває певні знання, розвиває свої творчі сили і можливості. Яким має бути світогляд молоді, яка готується вибудовувати свої відношення сьогодні і в майбутньому, що має визначати зміст та успішну спрямованість світоглядних позицій юнаків та дівчат?

На жаль, у науково-педагогічній літературі ми не знаходимо достатньо обґрунтованих і вмотивованих висновків з цього питання. Сьогодні можна спостерігати декілька векторів у справі формування світогляду молоді: прагматичний, релігійний, науковий. Кожний із зазначених типів світогляду сьогодні знаходить своїх прихильників, упроваджується у масову свідомість через засоби інформації, діяльність закладів культури, освіти, а також систему побутових та виробничих відношень. Немає сумніву в тому, що залучається молодь до певного типу до світоглядного ставлення до дійсності, суспільна практика розраховує на конкретні результати у взаємовідносинах людини і суспільства, людини і природи тощо.

Тож, домінування серед окремої частини людей прагматичного світогляду певним чином позначається на їх життєдіяльності, ставленні до матеріальних і духовних цінностей. За цим типом світогляду варто розраховувати на те, що людина зможе належним чином сприйняти та оцінити певну річ у співвідношенні її ціннісних складових. У цьому випадку домінуючими, визначальними будуть залишатися мотиви людини щодо задоволення її прагматичних потреб та інтересів. Це призводить до того, що молода людина починає обмежувати свою життєдіяльність і спрямовувати її переважно на досягнення суто побутових, прозаїчних цілей. При цьому втрачається можливість зростання у напрямку духовної культури, освоєння цінностей інтелектуального, пізнавального, морального змісту.

Можна бачити, що в суспільній свідомості знаходить певний відгук позиція, пов'язана із формуванням у молодого покоління релігійного світогляду. Необхідність розгортання виховного впливу релігійного спрямування мотивується переважно тим, що молодим людям слід дати духовну основу, зміцнити їх моральні принципи життєдіяльності шляхом залучення до релігійних цінностей. Не заперечуючи право вибору світоглядних орієнтирів кожної людини, слід зауважити, що релігійний світогляд ще не спроможний забезпечити повноцінне сприймання навколишньої дійсності, не сприяє підготовці молоді до оцінки

предметів, явищ, повсякденного життя з урахуванням їх об'єктивних закономірностей розвитку. Звідси виникає ситуація, коли молода людина виявляє свою неспроможність у розкритті сутності тих процесів і явищ, які мають місце в житті суспільства, розвитку природи, культури тощо.

Суспільна практика завжди прагнула отримати відповідь на питання, що пов'язані із закономірностями буття, тими об'єктивними процесами, які не залежать від людської свідомості і, водночас, вимагають їх урахування під час прийняття певних рішень. Намагання людини якомога глибше пізнати навколишній світ спонукало до усвідомлення необхідності формування наукового світогляду, оволодіння знаннями про наукову картину світу. Це прагнення спонукало до дій, пов'язаних з освоєнням в природному, суспільному середовищі тих процесів, без яких є неможливим поступ у напрямку подальшого розвитку науки, виробництва, суспільних відносин.

Водночас, актуалізація уваги на формуванні у підростаючого покоління наукового світогляду не забезпечувала умови, за яких людина могла б урахувати особистісні чинники, тобто можливість і необхідність організації відповідної поведінки, ставлення до навколишньої дійсності тощо. Наукові знання по суті давали відповідь на питання об'єктивної зумовленості процесів, явищ, але залишали без належної уваги спектр суб'єктивних проявів, без яких ставлення до природи, суспільних проявів втрачало ціннісного забарвлення і значущості. У результаті, під впливом існуючої в суспільстві системи формування наукового світогляду формувалося молоде покоління, неспроможне на належному рівні реагувати, враховувати об'єктивні закономірності буття у своєму житті, праці, навчанні тощо.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що наявність в історичному досвіді різних типів світогляду засвідчує про те, що суспільство прагне знайти і реалізувати на практиці різні шляхи, які б допомогли людині адекватно реагувати на все, що відбувається навколо неї. Запропоновані у попередні періоди суспільного розвитку моделі становлення світоглядної свідомості особистості слід розглядати як своєрідні кроки у напрямку усвідомлення того, щоб зв'язок між нею і природою був плідним, приносив користь і насолоду.

На жаль, існування зазначених вище типів світогляду та відповідних систем їх формування не зменшили, а навпаки – збільшили кількість тих запитань, на які суспільна практика прагне отримати відповідь. І справа полягає в тому, що достатньо чи недостатньо вирішуються питання формування зазначених типів світогляду. Проблемність їх виявляється на рівні того, що вказані типи світогляду не спроможні по суті забезпечити належний рівень відносин людини і навколишньої дійсності, а своїм впливом переважно привносять деструктивну основу під час встановлення діалогу, пов'язаного з проявами об'єктивного, суб'єктивного, суспільного та індивідуального, колективного та особистісного, раціонального та емоційного.

Там, на прикладі становлення прагматичного світогляду не вирішуються, а навпаки – посилюються протиріччя між потребами людини та практичного раціонального й ефективного освоєння природних, суспільних ресурсів. Домінування прагматичного світогляду в життєдіяльності людини спонукає її до того, що будь-які матеріальні та духовні цінності сприймаються і використовуються з позиції споживача, для якого залишаються не цікавими питання того, що залишиться для природи і суспільства після того, коли суб'єкт діяльності задовольнить свої потреби.

Не менш проблематичним виявляється сьогодні функціонування релігійного світогляду, сповненого ідеями піднесення особистості над побутовим, прозаїчним, буденним. Керуючись прагненням допомогти людині відчувати піднесене, духовне, представники релігійного світогляду водночас полишають без належного реагування той спектр життя людини, який спроможний її вивести на рівень сучасного науково-технічного прогресу, упровадження новітніх технологій розвитку промислового, суспільного, культурно-освітнього комплексу. За цих обставин залишаються без належної відповіді питання

стосовно того, чи допоможе релігійний світогляд у забезпеченні прогресу та розвитку суспільства і людини згідно вимог сучасного життя.

У межах розв'язання питань формування у молоді наукового світогляду вчені-педагоги відмічають певні труднощі та суперечності. Однією з таких суперечностей є те, що в умовах актуалізації уваги до наукових знань школа по суті залишає без належного вирішення питання емоційно-чуттєвого розвитку людини. У результаті, випускники середньої школи переважно набувають інтелектуальний досвід і залишаються нерідко обмеженими з погляду його емоційно-чуттєвого забарвлення, не вміють відповідним чином реагувати на явища і процеси, в основі яких знаходиться емоційне ставлення. Це особливо відчутним є у сфері відносин молоді до мистецтва, цінностей художньої культури.

Зазначене переконує нас у тому, що у справу формування світогляду молоді потрібно вносити зміни. При цьому зміни мають носити не косметичний характер, а стосуватися принципових питань, пов'язаних із визначенням того типу світогляду, який би задовольняв сучасні потреби і відкривав перспективу становлення гармонійних відносин людини з природою, суспільними процесами тощо. До такого типу світогляду ми відносимо **естетичний світогляд**.

Суть естетичного світогляду полягає в тому, що головною його ідеєю є прагнення людини сприймати і оцінювати предмети, явища, процеси навколишньої дійсності з урахуванням того, наскільки вони відповідають естетичним поняттям. При цьому важливо зазначити, що естетичне у своїй основі не має меж. Воно торкається матеріального і духовного, раціонального і чуттєвого, суспільного та особистісного, зовнішнього та внутрішнього. Головною його функцією є відтворення гармонійного зв'язку та співвідношення складових у різних проявах суспільного життя, розвитку природи, людини тощо.

На необхідність формування естетичного світогляду особистості вказували в різні історичні часи відомі філософи, вчені, педагоги, діячі культури і мистецтва. Проте, на шляху впровадження естетичного світогляду та його формування у молодого покоління було чимало перешкод. Однією з них було недостатнє усвідомлення суспільного практичного і, зокрема працівниками освіти того, що виховувати особистість потрібно засобами естетичних цінностей, які покликані стати на заваді негативним проявам суспільних відносин тощо. Як зазначали відомі філософи, краса і лише вона може врятувати світ від будь-яких негараздів та негативних дій. Саме тому звернення в умовах сьогодення до питання формування у молоді естетичного світогляду є цілком логічним і необхідним.

Естетичний світогляд являє собою систему емоційно-чуттєвого, інтелектуального та практичного досвіду особистості, який забезпечує сприйняття, усвідомлення та інтеграцію природних та суспільних процесів і явищ з погляду естетичних понять. Ідея краси, прекрасного, гармонійного, виразного в естетичному світогляді є визначальною і спонукає людину до тлумачення та оцінки окремих явищ, предметів як прекрасних, чи потворних, піднесених чи низьких, трагічних чи комічних. У межах естетичного світогляду відкривається можливість актуалізувати увагу людини до гармонізації ті відносини з природним, суспільним, культурним середовищем, спонукати її дії у напрямку освоєння дійсності за законами краси, гармонії, співвіднесеності зовнішнього і внутрішнього, змісту і форми, загального та конкретного.

Виходячи з таких міркувань, можемо зробити висновок про те, що формування естетичного світогляду слід розглядати як комплексну програму діяльності сучасної школи, яка покликана утверджувати у свідомості молоді ідею краси у різних формах і способах її реалізації на практиці.